

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2024/6-SON
ILLOVA TO'PLAM

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Ч.Х.Чамолов	
Ифодаи мағхуми ишқ дар шеъри фарзона	435
Е.В.Шевченко	
Особенности историзма в романах пирамкула кадырова	439
Я.И.Нишанов	
Общечеловеческое значение сюжета, касающийся всего человечества.....	441
E.R.Adjemina	
Phraseological image and motivational model	444
Н.Д.Ирина	
Влияние философии Ницше на русскую литературу начала XX века.....	447
Н.Д.Ирина	
Литературный стиль и философские идеи в произведениях Франца Кафки: Абсурд, отчуждение и экзистенциальный кризис.....	453
Я.И.Нишанов	
Место и роль воспевания самой прекрасной истории в творчестве Дурбека	457

TILSHUNOSLIK

I.M.Qo'chqarov	
The grammatical features of speech acts in english	460
A.Z.Nurbek	
O'zbek tilshunosligida nutqiy aktlarga doir tadqiqotlar: usul va yondashuvlar	464
S.A.Yusupova	
Pragmatic use of respect in various communicative contexts	471
S.A.Yusupova	
linguistic expressions of respect in english and japanese	474
Sh.Y.Usmonova	
Comparative study of landscape terms in english and uzbek	477
M.K.Uktamova	
The main components expressing the meaning of the seme "Character" in english phraseological units	480
D.X.Madazizova	
Badiiy diskursda dialektlar individual nutq yaratuvchi vosita sifatida	483
Sh.B.Karimova	
O'zbek va ingliz tillaridagi son komponentli frazeologizmlarda kvantitativlikning ifodalanishi ..	488
Sh.B.Karimova	
O'zbek tili va ingliz tillarida kvantitativlik birliklarining sathlararo tahlili	495
Sh.R.Karimjonova	
Semantic analysis of visual cognitive verbs in uzbek and english	500
Sh.B.Dushatova	
Euphemisms representing hidden and mysterious concepts	507
Sh.T.Axmadjonova	
Definition and components of comprehension skills	511
Sh.M.Aripova	
Linguocultural analysis of superstitions	515
Sh.M.Aripova	
O'zbek va nemis tillarida irim-sirimlari bilan bog'liq tushunchalarni ifodalovchi leksemalar tahlili	519
Y.U.Abdurazzakov	
Frazeologik birliklarda jinsiy va yosh identifikatsiyasi: til va madaniyatning o'zaro aloqasi	522
N.X.Alieva	
Interlingual correspondence as a factor in enriching phraseology and identifying isomorphism and allomorphism of languages	525
R.U.Axrorova, M.T.Mamadaliyeva	
O'zbek amaliyotida turistik atamalarni standartlashtirishda ingliz tilining o'mni	530
M.S.G'aniyeva	
O'zbekiston ijtimoiy transformatsiyalashuvi jarayonida gender munosabatlari hamda tadbirkor ayol fenomenining falsafiy talqini	533

ИФОДАИ МАФҲУМИ ИШҚ ДАР ШЕЪРИ ФАРЗОНА**ВЫРАЖЕНИЕ ПОНЯТИЯ ЛЮБВИ В ПОЭЗИИ ФАРЗОНЫ****FARZONA SHE'RIYATIDA ISHQ TUSHUNCHASINING IFODASI****EXPRESSION OF THE CONCEPT OF LOVE IN FARZONA'S POETRY****Чамолов Чумъабой Ҳисенович** ¹дотсенти кафедраи забоншиносии Донишгоҳи давлатии Фарғона, доктори фалсафа
оид ба фанҳои филологӣ (PhD)**Аннотатсия**

Мафҳуми ишқ дар адабиёти классикику муосир аз мавзӯҳоест, ки бидуни он наметавон осори бадиеверо пайдо кард. Дар ашъори устоди шеъри муосири тоҷик Фарзонаи Ҳуҷандӣ мафҳуми ишқ тоибишҳои хосе зоҳир кардааст, ки дарки он барои дуруст фаҳм кардан мақсаду мароми шоир кӯмак ҳоҳад кард.

Annotatsiya

Ishq tushunchasi klassik va zamonaviy adabiyotda shunday mavzularidan biriki, undan xoli badiiy asarlarni tasavvur qilish qiyin. Tojik zamonaviy adabiyotinong mashhur shoirasasi Farzona Xo'jandiy she'rlarida ishq va muhabbat tushunchasi o'ziga xos badiyi tasvir bilan namoyon bo'lib, uni tushunish shoirning maqsadi va niyatini to'g'ri anglashga yordam beradi.

Аннотация

Понятие любви в классической и современной литературе является одной из тем, без которых невозможно представить художественные произведения. В стихах мастера современной таджикской поэзии Фарзонаи Ҳуҷандской понятие любви обретает особые оттенки, понимание которых поможет глубже осознать замысел и цель поэтессы.

Abstract

The concept of love in classical and modern literature is one of the themes without which it is impossible to find a work of art. In the poems of the master of modern Tajik poetry Farzona Khujandi, the concept of love has shown special characteristics, the understanding of which will help to correctly understand the poet's goals and intentions.

Калидвозажоҳ: Фарзона, ишқ, айну шину қоф, ошиқ, ишқи ҳақ, ишқи маҷозӣ, ишқи ҳақиқӣ ва ғ.

Kalit so'zlar: Farzona, muhabbat, aynu shin va qof, oshiq, haqiqiy muhabbat, majoziy muhabbat, ilohiy muhabbat va h.k.

Ключевые слова: Фарзона, любовь, романтика, настоящая любовь, и т.д.**Key words:** Farzona, love, aynu shinu qof, asikh, true love, metaphorical love, true love, etc.**САРСУХАН**

Вожаи ишқ аз мафҳумҳоест, ки бидуни он наметавон осори адабиро тасаввур кард. Ишқ дар осори ҳар адаб ба ҳар рангу ба ҳар навъе таҷаллӣ дорад. Муфассирон қаломи бадъ ва соҳибони фарҳангҳои мухталиф ишқро ба ҳақиқиву маҷозӣ, заминиву илоҳӣ тасниф кардаву баҳри ҳар яке таълифоте интишор дода бошанд ҳам, ба ифодаи Аттор "Ошиқонро бо худу бо ҳич касе тадбир нест, Айну шину қофро андар кутуб тафсир нест". Яъне мафҳуми ишқ ончунон фароҳ буда ва муассир дар ҳар амале гардида, ки онро бо чанд қалимоти сода наметавон тафсир кард.

ТАҲЛИЛИ МЕТОД ВА АДАБИЁТ

Дар фарҳангномаҳои дастрас ишқ – дилбастагӣ, муҳаббат, шефтагӣ [1.517-518] тафсир ёфтаву таркиботе чун: ишқи комил, ишқи пурра, ишқи маҷозӣ, ишқи ҳақиқӣ, ишқ бохтан, ишқи инсонӣ, ишқи ҳайвонӣ [2.591], ҷоми ишқ, шавқи ишқ, нағъи ишқ, бӯи ишқ, балоҳои ишқ, овози ишқ, сӯхтаи оташи ишқ, рози ишқ, дасти бедоди ишқ, сӯхтаи ишқ, тирони ишқ, ғами ишқ, зангори ишқ, бӯтаи ишқ, куръаи ишқ, сӯхтагони оташи ишқ, шикори ишқ,

бозори ишқ, оташкадаи ишқи илоҳӣ, ғайрати ишқ, ҷозибаи ишқ, даллоли ишқ, базми ишқ, шароби ишқ, нидои ишқ, давлати ишқ, афсонай ишқ, гулшансарои ишқ, лолаи ишқ, райони ишқ, ишқи ҷамоли ёр, камоли ишқ, сultonи ишқ, асрори ишқ, бодаи ишқ ва ғайра [3.597-598] дар адабиёти бадеиву илмиву ирфонӣ зуҳури бештаре дорад.

МУҲОКИМА ВА НАТИЧАҲО

Дар осори устод Фарзона истиқбол аз ин вожаи мағҳум, ки дарки он ба матни шеър иртибот дорад, хеле зиёд ба кор рафта ва ин вожаро агар дар мачмӯаи "Себарга" [4.] ҷашмандозӣ кунем, афзунтар аз 250 рақам аст ва шурӯи китоб ба байти Мавлоно "Саре аз айну шину қоф баргир, Ки сад исму мусаммо дорӣ имрӯз" далел бар он буда, ки вожаи ишқ ҳарчанд дар бархе ашъор ҷашмрас набошад ҳам, мағз андар мағзи онро боз ҳамон мағҳум: сарҳои айну шину қоф – ишқ фарогир аст.

Дил - себаргари асрор,
Мекунад фақат тақрор.
Мақтам суханҳо ишқ,
Ишқ, ишқ, танҳо ишқ.

Он ишқе, ки шоир васф мекунад, ишқи маҷозиву заминӣ нест. Ин ҳамон ишқи равандагони роҳи тариқат аст, ки танҳо инсонҳои комил метавонанд ба даст оранд. Тақрор кардани дил вожаи ишқро ва анҷом пазируфтани ҳар сухан бо ишқ далел бар он бошад, ки ин ҷаҳону он ҷаҳони инсон бо ишқ зебост ва дар ҳар диле ишқе нуҳуфта. Танҳо ишқ аст, ки инсонро ба манзили мурод мерасонад. Диле, ки дар он ишқ нест, муроду мақсаде нест ва шояд сангтарин, саҳттарин, бараҳмтарин дил ҳамон бошад. Дар се барги "Себарга" вожаи ишқ мавғҳумест ифлонӣ ва ҳадияест раббонӣ. Ишқ воситаи пок доштани дилу рӯҳ ва расидан ба Ҳақ аст. Ибороте, ки шоир зимни таҳайюлу андеша ба вожаи ишқ соҳтааст, нардобонест, ки аз таназзул то таҷаммул қасро қадам ба қадам, зина ба зина, марҳила ба марҳила раҳбалад аст сӯи Оഫарандай оламу одам. Аксари таркибот ба вожаи ишқ тавассути изофат, ки яке аз роҳҳои маъмулии ибораориист, сурат пазируfta бошад ҳам, маърифате, ки дар он мағҳум таҷаллӣ мекунад, ғайримаъмулист, аз қабили: ҳошияи ишқ, ишқи зид, ишқи баринӣ, ишқи беифшо, ишқи бефарҷом, гунаҳи беишқӣ, ҷорӯтиби ишқ, ҳоку боду оташи оби ишқ, саҳоби ишқ, ҷаноби ишқ, матлаъи ишқ, робитаи ишқ, ишқи парастувона, ишқи ҳичзорӣ, Ҳазрати ишқ, пири ишқ, ишқи барҳақ, ишқи ҳокистаролуда, мазҳари ишқи азим, ишқи беҳаҷм, маззаи ишқ, ишқи шайпурӣ, ҳати ишқ, ишқи бесакта, ишқи модаровард, ишқи ғофилогоҳ, ҷорӯтии ишқ, ишқи башар, ишқи Кирдигор, мадрасаи ишқ, фармудаи ишқ, ишқи Ягона, ишқҳои башарӣ, тоири ишқ, дилбардории ишқ, мункири ишқ, ҷӯши ишқ, адвори ишқ, ишқи нобуда, вучуди ишқ, тифли ишқ, ишқи борвар, ишқҳои ғулливи ҳунсардӣ ва амсоли ин. Ҳамзамон таркиботи маъмулие аз қабили: ишқи Эзид, ишқи Илоҳӣ, ишқи бузург, ишқи заминӣ, мактуби ишқ, азоби ишқ, хитоби ишқ, ҷавоби ишқ, ишқи маҷозӣ, ишқи умрбод, ишқи Мачнун, паймони ишқ, хотираи ишқ, ишқи мову ту, ишқи поянда, шаҳри ишқ, ғунчай ишқ, асрори ишқ, ишқи азал, ишқи нотамом, нағмаи ишқ, ҳавои ишқ, фасли ишқ ва ғайри низ кобаст гардида, ки орӣ аз ғояҳои ирфонӣ нестанд.

Ишқе, ки шоир ба риштаи тасвир қашидаву ба зевари таъ оростааст, ишқест, ки на ҳар касе бар он расидагӣ дорад. Ғазалҳое, ки бо радифи "ишқ аст" иншо ёфтааст, ғанёнгари ин нукотанд, аз қабли:

Дили ман ҷорӯтиби ишқ аст,
Ҳоку бод, оташу оби ишқ аст... ва ё.
Мо залилему мӯҳташам ишқ аст.
Мо равонему муғтанам ишқ аст...

Даъвати ошкору ниҳонии шоир натанҳои инсонҳои имрӯзро, балки асри сиву чилро ҳам ба сӯи ишқ танҳо ба ин хотир аст, ки дилу рӯҳи ҳешро оғандай ишқ созем, меҳруbonи ҳам бошем, назди Фариди ҳеш шармсor нагардем, ба даргоҳаш бо дили пурискӣ равем. Се барги диламонро бо сарҳарфҳои айну шину қоф – ишқ зеб бахшем, ҳамеша дар тавофи он бошем:

Барги аввал айн,
Баргу дуввум шин.
Барги саввум қоф...
...Эй азизи асри сиву чил,

ADABIYOTSHUNOSLIK

Лутф кун, эй навтарин Инсони рўй олам.

Ру нагардон,

Аз се барги дил.

Ишқ дар ашъори Фарзона ибтидо дораду интиҳо на. Ибтидои он аз меҳру муҳаббат сарчашма мегирад, дар дил падид меояд. Шоир дили хешро нисор ишқ мекунад ва ишқро дар меҳмонхонаи қалбаш чой медиҳаду бо тапиданҳои дил онро мепарварад, ба камол мерасонад. Ва воқеан ҳам мақони ишқи воқеиву ҳақиқӣ дил аст, на ақлу тафаккуру шуур. Диле, ки ишқ дорад, тафохур аз ин давлат дорад ва давлату ифтихори ишқ дар дил ҷоёгузин будани ўст:

Бо номи Ҳазрати Ҳақ, эй ишқ, аз ҳамин дам

Дил нозданай ту, ту нозданай дил.

Гирифткорони ишқ ошиқи шайдоянд. Бо ишқи хеш ошиқи фардоянд. Дар фироқи маҳбуби хеш бо муҳаббат месӯзанду месозанд ва ҳама ҳастиву вучуди хешро аз ишқ медонанду бо ишқ таваллуд шудаанд ва барои фардо ба ишқ пайвастаанд. Ишқ улфати ўст, ки ўро раҳнамой мекунад сўи Эзади ягона. Ҳамон Ягонае, ки Фарзона оғарид ва ин муҳаббату ишқи шоирро наметавон ишқи маҷозӣ гуфт. Ин ҳамон ишқи ҳақиқӣ аст:

Ман омадам, ки гӯям: Ишқ аст миллати ман,

Ишқ аст миллати ман, аслу ҷибиллати ман.

Чун номи ман ба номат дар осмон рақам шуд,

Бо туст сабз дар сабз милоду реҳлати ман...

...Чун ишқи Эзид омад, сад ишқи зид фурӯ рафт,

Иzzат шуду шараф шуд хориву зиллати ман.

ва ё:

Ин ишқи барниро бурдем ба фардоҳо,

Он ишқи заминиро мондем дар он дина.

ва ё:

Ҳам ишқи маҷозӣ, ҳам ишқи ҳичзозӣ,

Яъне, ки ҳақиқӣ, бо он ки маҷозӣ.

Чоे дигар:

Фақат бар ҳурмати ишқи ту, эй Оҳангсози аввалину охирини ман,

Диламро боз меорам чу лавҳи сурҳи эҳдой

Ба ту, Ҷонофарини ман.

Дӯст туй, туй, туй, ҷоизаи самоиям,

Ишқ, туй, туй, туй, давлати кибриёям.

Басо оқилон ҳам бо ҳама фазилату писандидагӣ ақли хешро таслими ишқ намудаву дафтари аъмоли хешро бо хуни дил шустаанд, то чун тифл поку беолошиу соғу тоза бошанд. Саросари ашъори “Себарга” соҳиби ишқу ошиқи ишқ итмимон бар он дорад, ки бо ишқи ниҳону аёни хеш, ки ба назари барҳе гарҷӣ беҳаётист, бе он зистан натвонанд. Омадани онҳо рафтани рафтани онҳо омадан аст. Будани онҳо бе ишқ ҳақиқате ботил аст:

Чу ишқ рафт, шаҳодат кӣ медиҳад дигар,

Ба ин ҳақиқати ботил, ки ман ҳанӯз ҳаям.

Асоси зиндагии инсоният ба ишқ ва муҳаббат асос ёфтааст. Бақову пойдории оламу одамро шоир дар ишқ мебинад ва аз ишқ мадад мечӯяд, то ба нерӯи наву ибтикори наве ба башарият шариат омӯзанд, то ҳаёти индуниявию охираташ обод бошад:

Бимон, ки бар башарият шариат омӯзи,

Ҳар ибтикор, ки, ай ишқ, метавонӣ, кун.

Ишқ бало нест, вале бало меорад. Ишқ бемории бедард аст, аммо дар дил набудан ва ё маҳви он дард аст. Ишқро бо ҳама буду набудаш, бо ҳама ранҷу азобаш дили ошиқ талабгор аст. Шоир тапиши дили хешро бе ишқ написандад ва назди Оғаридгор хешро шармсор пидоштаву бо он ҳама ишқе, ки бар ў дорад, боз тавалло мекунад, ки дили ноарзандааш савори ишқ бошад ва ё на?

Ишқ, баҳшо, ки тапиш дорад боз

Бе ту ҳам ин дили шармандаи ман.

Мекунад рақси муночот ҳанӯз

Дили бар ишқ наарзандай ман.

Ишқ, ки хоси инсонҳост, сарҳад надорад, бекарона асту ҳамагон қатъи назар аз чинсияту миллату ирқу нажоду эътиқоди динӣ, пойбанду ранҷури онанд, то шарафи дидори Офариғор барояшон мұяссар гардад. Ҳар ошиқ күчаи ишқро бо эътиқоду эътимоду ошиқонаи худ тай мекунад, ки онро ба ҷузъ Худованд наметавонад, касе таҳқиқ кунад:

Ишқро тафриқа магзор, ки бо күчай ў,

Сўи Ҳақ муслому тарсову шаман меояд.

Рӯ овардани Фарзона ба ин мавзӯи ҷовидонии адабиёт албатта бесабаб нест ва ҷуноне ҳудаш таъкид мекунад: “Ман барои чӣ ишқ мегӯям, барои он ки вучуди ишқ зи қайдҳои замону макону мазҳабу кеш озод аст, ишқ зангибу фарангиву ҳуросонӣ нест, моли ҷононӣ нест.

Ишқ шояд оташи Прометей аст,

Ё шуои кафи Мӯсо,

Ё салиби Исо,

Ё нилуфари Будо,

Ё тулӯи Митро,

Ишқ меърочи Мустафост.

Ишқ зеботарин ҳулоаси тамоми маърифатҳост.

Ишқ таркиби Ҳудост.

Пас, фаротар зи ҳештан қадаме бояд монд

Ва бояд андешид,

Ки агар мӯрчаero пахш кардӣ,

Ишқ мемирад. [5.170]

Бо ин ҳама таърифоту тавсифоте, ки шоира ба ҷоҳи ишқ додааст, онро номукаммал меҳисобад ва сенуқтаҳои шеърашро ба ҳуди ҳонанда ҳавола мекунад: “Се нуқта мондаам баъди ту, эй ишқ”. Дар ашъори шоир комгору комӯр касе, ки ба коми дил расида бошад. Бе ишқ наметавон комгор буд. Дар шеъри шоир ҳама ранҷу азоби ошиқ ба хотири нишотест, ки ба дидори Рабби ҳуд бирасад:

Эй ки ком меҳоҳӣ, пас най, най ошиқ.

Ишқ чист ошиқро ҷуз нишоти раббонӣ...

Талошҳои шоир дар баргҳои “Сабарга” аз баҳри он аст, Ишқ дар рӯи замин абадӣ, дар дили инсонҳо бошад. Шоир ободиву озодиву зебоиро дар Ишқ мебинад ва бидуни он зистани қасро ҷоиз намедонад. Инсонҳо меоянду мераванд, вале ишқ бояд бокӣ монад, то насли имрӯзу фардоро ба абадияту аҳадият пайванداد.

Эй ишқ, иҷоза дех, ки аз нав

Сўи ту қунам хитоб: Баргард!

Аз баҳри ҳама гуноҳ бигзар,

Аз баҳри ҳама савоб баргард!

Мо, ки рафтем, ту боз о, эй ишқ,

Омаданҳо ту берафтанд бол!

ХУЛОСА

Ба таври ҳулоаса метавон гуфт, ки ашъори Фарзона бо ҳусусиятҳои ирфониву рӯхиву равониаш, интиҳоби мавзӯти ҷовидониаш, серпаҳлӯии ҷоҳиашои ашъораш ҳамеша дилнишин ва кӯҳаннапазир ҳоҳад монд. Дарки суханҳои орифонаи шоир, аз ҷумла ишқе, ки Фарзона ба тасвир қашидааст, дар тафсири он рӯҳу дилу андешаи мо очизӣ мекунад.

АДАБИЁТ

1. Фарҳанги забони тоҷикӣ. М: 1969. 952 саҳ.
2. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (ҷилди 1). Душанбе: 2008. 950 саҳ.
3. Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти исломӣ. Таълифи Дуктур Саид Ҷаъфари Саҷҷодӣ. Техрон: 1370. 1370 саҳ.
4. Фарзона. Себарга. Ҳуҷанд: 2010. 505 саҳ.
5. Фарзона. Дарёи сӯзон. Душанбе: -Адіб, 240 саҳ.